ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘҖ

Антуан Де Сент-Экзюпери



Бичкдүд, гемим тәвтн: – эн туулиг тадна нерәдлго, бөдүн улст нерәдҗ бәәнәв. Бийән гем угаһан медүлҗ һархар келҗәнәв, тер бөдүн күн – мини өөрхн үр. Терүнәс улү: үүрм ю болвчн меднә, эн Парнцс орн-нутгт бәәнә. Тенд ода олар бәәцхәнә.

ЛЕОН ВЕРТД, бичкн настаднь

1-Ч БӨЛГ

Намаг зурһан настадм, «Ил тууҗс» гиһәд, ө-шуһу модд зурата дегтр хәләһәд суутл, нег соньн зург зүрким авлв. Зургт – ик гидг авһ моһа бийәсн ик аңгиг зальгҗана. Дегтрт келгдҗәнә: «Авһ моһа аңгиг бүклднь җаҗллго зальгҗана.



Зальгчкад, өрәл җилд хотан шиңгәһәд, көндрлго кевтнә». Ө-шуһу модна тускар би уданд ухаллав. Өңгтә харнда авад зурган зурлав. Эн мини түрүн зурсн зург.

Эврәнь үүдәлтән улст үзүләд, таднд әәҗәнт? – гиҗ сурҗанав.

– Тиирцг (шляпа) бас әәмтхә болдви? – эдн хәрү өгв. Ю-у … Тиирцг гиҗ сананд уга билә. Зурсн зургт авһ моһа! Ик заныг зальгҗасн моһа! Яахм болхв? – гиҗәһәд, авһ моһаг дотраснь зурув, – улст медгдтхә гиһәд. Теднд юуна чигн туст тодрха цәәлһвр кергтә.

Эләд, наста улс: чи, көвүн, моһаг һазаһаснь чигн, дотраснь чигн бичә зур, гилдҗәнә! Нам, тууҗ, то, чик бичлһнә ном дас гиһәд, уха орулҗана! Тиигәд, зурһатадан зурач болҗасан хайлав. Зурһатадан зурсн зургм ода күртл нанд бәәнә. Болв зурач болсн угав. Бөдүн улс бийснь олн юм медхш. Бичкдүдт цәәлһҗ өгхдән залхурна.

Тегәд, яахв, оңдан көдлмш шүүҗ авх болув. Нисәч болув. Нисхләрн бүкл делкәг эргәд нисүв. Географин ном нанд нөкд болв. Китд, Аризона һазрмудыг хәлән таньчкув. Сөөһәр нисәд хәләһит, – олзта ном …

Эврәнь җирһлдән олн улсла өөрхнәр харһлав. Болв өөрхнәс айтань немгдсн уга.

Ик күн харһхла, ухата, тоолврта би, хавтхдан йовсн түрүн зурган үзүлдг биләв. Зурган үзүлхләрн, тоолврта угаһинь медҗ авхар седләв. Уга … Цугтан: «Энчн тиирцг», гиҗ хәрү өгнә. Арһ уга. Теднлә авһ моһан тускар, ө-шуһу модна тускар би күүндгдән уурлав. Теднлә гольф-наадна тускар, политикин, эс гиҗ галстукин тускар күүндснь деер. Тоолврта күн гиһәд, бөрүн улс амрад, байрлна. Ю-у …

2-Ч БӨЛГ

Тиигәд би һанцарн бәәдг болув. Нанла күүнддг күн һарчахш. Нег дәкҗ Сахара һазрт буулав. Моторнь эвдрв. Би – һанцарн. Механик чигн уга, күн чигн уга. Эвдрсинь эврән кехмн болҗана. Күнд болвчн, яахв? Моторан эс ясхла, үклм ирсн тер. Уснь болхла, долан хонгт күрхнь маһд уга.

Тиигәд тер асхн элсн деер унтув. Эргнд – миңһн дуунад нег чигн гер уга, юн чигн юмн уга. Теңгст, далад сал деер (плот) йовхнь яһна! Һанцарн гиҗ келшго билә! …

– Буйн болтха … нанд төлг (годовалый ягнёнок) зурад өгич!

Мини алң болсн нүдн, алң болсн ухан! Өрлә, эн эргмү элсн көдәд намаг серүлсн дун! Дун болхларн нәрхн, нәрн …

– А? …

– Төлг зурад өгич …

Оһтрһун дун намаг серүлсн кевтә өсрәд босад одув. Нүдән нухад, эндтендән толһаһан эргүлҗәнәв. Хәләхнь, тав-зурһа күрсн сәәхн көвүн өөрм зогсчана. Зогсхларн, нан тал болһамҗтаһар хәләҗәнә.

… Һартм – көвүнә сән гисн зург. Мини зургт көвүн сән һарв гиҗ келҗ болшго. Эннь мини буру биш. Ик улсин гем. Тедн чи зурач болшгоч, моһаг һазаһаснь, дотраснь зурдмн биш гиҗ келәд, амм боочкла.

Тиигәд би эн учрсн үзгдлиг оньглҗанав. Күүнә бәәсн гер күртл миңһн дууна һазринь бичә марттн. Көвүн болхла геедрв гиҗ келҗ болшго, цуцрв гиҗ келҗ болшго, харһнҗана, ундасчана гиҗ келҗ болшго.



Акад юмби!

Келм көндрәд, әмн орад, сурҗанав:

– Болһаҗа … Чи энд ю кеҗәнәч?

Көвүн дәкн арһулхн, болһамҗтаһар нанас сурҗана:

– Буйн болтха … нанд төлг зурад өгхнчн …

Нуувчар, сурврин хәрүһинь өгчәнәв. Кедү цагнь бурута болчкад, элсн көдә эргндән болчкад, мини җирһлм үклдән өөрдҗ йовв чигн, хавтхасн цаасан һарһад, бичүрән авад зурҗанав. Географ, тууҗ, то болн чик бичлһ дассн би, зург зурҗ чаддгов гиһәд, көвүнд невчк ахрар келҗәнәв.

Хәрүһинь өгчәнә:

– Тиим болвчн, төлг зурад өгхнчн.

Хө зурад уга би, чамаг гиһәд, моһаг һазаһаснь зурад оркув. Акад юмби, көвүн хәәкрҗәнә:



– Уга, уга! Нанд заныг зальгҗасн моһа керг уга! Моһа әәмшгтә болхла, зан дегд ик. Гертм – юн болвчн бичкн. Нанд төлг кергтә. Төлгим зур.

Зурад өгүв.

Мини зургим оньгтаһар хәләҗәһәд:

– Уга, эн төлгчн эццн. Оңданиг зур.

Зурув.

Мини бичкн нәәҗ әрә инәмсклҗәһәд:

– Чи бийчн үзҗәнәч, - энтн төлг биш. Энтн бөдүн хөн. Тиигчкәд толһа деерән өвртә …

Би бас нег зургиг оңданар зурад өгүв.

– Энчн дегд көгшн хөн. Нанд кергтә хөн – уданд бәәх хөн.

Кевтсн яршгин йоралд бичкн хөөһинь эрәләд, түлкәд өгчәнәв:

– Мә! Яршг! Дотрнь төлг йовна!

Халта зарһч болҗасн мини көвүн генткн байрлҗана:

– Иим хөн, иим төлг нанд кергтә билә! Юн гиҗәнч – дала ноһа хөөг идхий?

– Яһна? …

– Гертм юн болв чигн бичкн …

– Күрх. Би чамд бичкхн хө өгчәнәв.

– Бичкн гиҗ келҗ болшго … – зурган хәләҗәһәд. – Хәләһич! Төлг минь унтҗ одва …

Тиигҗ би бичкн хун-тәәҗлә таньлдсн болдг.

3-Ч БӨЛГ

Удл уга альдас ирсинь би медүв. Бум-түмн сурврарн намаг эргүләд, эврән болхла, мини сурврмудыг хамрин хаңхт авчахш. Зуг бичкнәр, әрә-әрә, арһул күүндәд, шүүһәд ирхлә медгдв. Нисклим үзчкәд, сурҗана:

– Эн юн дәнв?

– Энчн дән биш. Энчн нискл. Мини



нискл. Энчн ниснә.

Яһҗ ниссән, ю үзсән би көвүнд омгтаһар келәд суунав. Соңсад суусн көвүн алң болҗана:

– Ю-у! Чи теңгрәс унвч?

– Э, – бийән бәрәд келҗәнәв.

– Ю-у! Инәдтә юмб! …

Бичкн хун-тәәҗ инәһәд эд уга! Би болхла инәҗәхшв. Мини үзсн зовлңгиг болһамҗта улс дааҗ һарх билә.

Дәкәд көвүн келҗәнә:

– Чи бас теңгрәс бууҗ ирсн болҗанач. Альк одн-һарагасвч?

А-а! Ода ирҗ медгдҗәнә! Эн элстә көдәд ирәд буусн учрнь, нуувч – һараг, күүнә, оддын һараг, – ухалчкад, нүдинь хәләҗәһәд сурҗанав:

– Үнәр келхлә, чи оңдан һарагас ирвч?

Хәрү өгсн уга. Нислһим хәлән бәәҗ, сурҗана:

– Эн нислһәр холас ирҗ чадсн угач. …

Юм ухалад, тагчг бәәнә. Бәәҗәһәд, хавтхасн бичкн төлг зурата зурган һарһад, ухалад бәәнә.

Меднт? Күүнә, хол оддын дундас ирсн күн! Зүркм цокад, чееҗәсм һархар седҗәнә! Шулуһар медҗ авхар бәәнәв:

– Арвт, альдас нисҗ ирвч? Герчн



альд бәәнә? Бичкн хөөһән альдаран авч йовхар бәәнәч?

Көвүн тагчг зогсҗаһад келҗәнә:

– Зурата яршг нанд өгснчн мөр болва: мини хөөнд сөөдән унтх һазр бәәнә.

– Э-э. Чи ухата болхла, би чамд деернь деес өгнәв – өдртнь арһхлхич. Деернь – дееснь боодг шонг. (Кол).

Бичкн хун тәәҗин күмсгнь буугдад:

– Боох? Яһад бооҗахб?

– Хөөг эс боохла, әрләд йовҗ одх. Геедрх.

Дәкәд көвүн инәҗәнә:

– Альдаран йовхмб?

– Альдаран чигн. Хөн сальк өрнә, ноһа үзнә, ус хәәнә.

Тиигхлә Бичкн хун тәәҗ болһамҗтаһар:

– Тернь учр уга, мини һазрт бәәсн бәәрн бичкн.

Гейүрн, деернь немҗәнә:

– Чик уралан йовтха, – холд одшго …

Орчулснь УВШАН Иван
(Цааранднь барлгдхмн)

ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘҖ

Антуан Де Сент-Экзюпери

4-ч бөлг

Би нег олвр кевүв: энүнә һараг нег герәс эләд биш!

Үнәр келхлә, намаг эн соньмсулсн уга. Яһад гихлә ик-ик һарагудын дунд, Һазр, Юпитер, Марс, Венера зун баахн һараг бәәнә. Дурнавагар үзгднә, болв нәрн уга. Оддч улс тиим һараг олхларн, нәр өглго, хоосн тойгинь өгнә. Үлгүрнь, астероид 3251.

Минилhәр болхла, бичкн хун – тәәж «астероид Б-612» гидг тойгта һарагас нисж ирв. Эн астероид 1909-ч җилд Түрг орн-нутгин оддчд нег үзгдсн билә.

Тиигхд олвран кесн түрг оддч, нарт-делкән оддчнрин чуулһнд цаас орулж өглә. Зуг энүнд күн итксн уга. Яһад? Түрг күн олн улсин хувцта бәәж. Ик улс басл аальта!

Астероид Б-612-иг әмдрүлхин төлә Түргин толһач шиидвр һарhж: цуг делегатнрт европейск хувц өмскүлж. 1920-ч җилд түрг оддч дәкн цаасан орулна. Бийнь европейск хувцта – одак конгрессмүд үг угаһар дууһан өгнә.

Би таднд астероид Б-612-ин тускар тодрхаһар келж өгүв. Терүнәс үлү, икчүдин төлә, тойгинь келж өгүв. Икчүд басл тойгт дурта. Би шин нәәжтә болув гихлә, дунь ямаран, ямаран нааднд дурта, эрвәкә бәрнү гиж төрүц сурхш. Сурдг сурврнь эн: «Кеду наста? Ахта – дүүтә? Бийинь чиңнүрнь кеду? Эцкинь шиңгәсн җалвнь кедув?» Юн – күүһинь медүв гилднә! Ю-у! Соңсчант? «Би оошк чолуһар тосхсн нег гер үзләв. Терз деернь сәәхн цецг. Ора деернь – көглжрһн» гихлә, ямаран геринь төрүц медхш. «Сай мөңгнә гер үзүв» гихлә, одж меднә. «Ямаран сәәхн гер!» – гилднә. Ю-у!

Икчүдт келәд хәләһит: «Бичкн хун-тәәж бәәнә: бичкн көвүн инәһәд йовдмн, төлг хө бийдән хәәһәд йовдмн. Хө хәәхлә, йосндан бәәһәд хәәжәнм эсий?» гихлә өмәрән хольказд, өмнән һәргтә күн зогсчасн кевтә намаг хәләдмн. «Энтн Б-612-ч тойгта астероидас нисж ирв» гихлә, оошалдна, юм далаһар сурхш. Икчүд тиим. Икчүдт өөлхмн биш. Бичкдүд икчүдлә күүндхләрн, зөрм үгинь ардан хаяд бәәтн.

Болв бидн, жирһлән үзсн улс, то-тойг деер инәнәвидн! Би эн үүдәлтән «илвтә тууль» гиһәд эклх биләв. Иигәд бичх биләв:

«Нег цагин кемд бичкн хун-тәәж билә. Бәәхләрн, һарагин һазрнь бийәснь әрә элд бәәж. Нәәж уга болад, бичкн хун тәәж басл гейүрнә … » Җирһл меддг күн эн төриг сәәхн медх. Яһад гихлә эн төр үнндән шаху.

Мини дегтрим хара зөңдән бичә умштн. Бичкн хун тәәжән санхларн, зүркм бульглад бәәнә. Мини нәәж, төлг хөөтәһән нанла салад йовхларн, зурһан җил давв. Нәәжән мартшгоһар би түргн эн туужан келәд бәәнәв. Нәәжән мартна гисн йир гэйүртә юмн. Күн болһн нәәжтәв гиж келж чадшго. Би дундын наста болад, нанд әәмшг орна – икчүдиг дуражахий? То-тойгуд намаг эргүләд авхий? Тиим учр бәәһәд, би ширтә, өңгтә харндата яршг хулдж авув. Бийән хәләнәв: ода иржзура зурсн чикий-хажһрий? Хойрхн зургта: моһа һазаһаснь, моһа дотраснь. Болв зурһатадан зурсн хойр зург! Бичкн хун-тәәж зургудим: авч ирхий? Зуржанав. Нег зургнь гем уга болв, хойрдгчнь – өөрхн биш, өөрнь нам зогсад уга. Маштг, өндрәрнь чигн ирлцхш. Хувцнь ямаран өңгтәһинь йосндан толдждхахшв. Энд-тендәснь авад, хувцна өңгинь зуржанав – ода яахв? Зуг әәмшг орна – нег бичкн юмн мартгдхла, ик гем болад һархнь маһд уга. Тадн, күндтә улс, гемим тәвтн. Мини нәәж нанд учринь цәәлһж келдго билә. Ма хойран әдл, цацу гиж сандг болвза? Ухалхла, яршг һатц хөөһинь би үзж чадгдо биләв. Терүгәрн би икчүдин бәәдлтәв … Насм иржк йовна ...

5-ч бөлг

Өдр болһн мини медрл икдәд йовна. Һарагинь медүв, яһж тендәс һарсинь, яһж одд дундаһар эргсинь. Үгәс үг бичк-бичкнәр медгдәд ирнә. Һурвдгч өдртнь баобабин туск хөв уга һашута йовдл нанд медгдв.

Учрнь – дәкәд бичкн хөн. Бичкн хун-тәәж күндәр саналдад бәәнә. Тагчг бәәжәһәд:

– Келич, хөн ноһаг идну?

– Э. Иднә.

– Йир сән!

Ода хөн ноһа идснд юн гем бәәдви? Болв Бичкн хун-тәәж немжәнә: Тиим болхла, баобабиг тедн бас иддг болх?

Би бурушажанав, баобаб маштг урһмл биш, ик, әвр ик модын, бәәшңгин чиңгә, олн зан ирв чигн, нег баобаб идж чадшго.

Занын тускар соңсн бичкн хун-тәәж инәжәнә:

– Тер занмудыг деер-деернь тәвхмн билә …

Дәкәд келжәнә:

– Баобаб, түрүләд өстлән, бичкн, гоожи билә.

– Терне чик. Болв хөн яһад бичкн баобаб иднә?

– Идлго яах билә! – Тәәж ил, үнн юмн эн бәәнә гиһәд, дунь чаңһрад бәәнә.

Дәкн мини толһа келсн үгинь ухалад, диинрәд бәәв.

Бичкн хун-тәәжин һарагд, оңдан һарагд бас кергтә, керг уга ноһан урһна. Чик келхлә, сән экн бәәдг, му экн бәәдг. Зуг экн күүнд үзгдхш, һазр дор унтад кевтнә. Серхләрн, бичкн салань өндәнә, деегшән, нар үзхәр урһна. Салань өкәр, мууһан үзүләд уга. Иргчдән улан луувң, оошк цецг болад урһтха, үг бәәни? Зуг керг уга ноһан болхла, уңгарнь таслад уга кех кергтә. Тиигәд, мини һарагд керг уга, му эктә урһмл бәәнә. Энчн баобабин экн. Һарагин ик зууһинь тер экн эзләд авчкч. Цаг деернь тер экн эс олдхла, цуг һараг бүсләд авчкх. Тер экнь һазр һатц урһх. Һазрмдн бичкн, баобабд – дала, һараг олн әңгәр хаһрх.

– Манад сән закан бәәнә, – Бичкн хун тәәж хөөннь келжәнә! – «Өрүһәр босчанч, нүүрән уһа, бийән хәлә – һараган ахул. Өдр болһн баобабин салаг оошк цецгүд йилһж, чавчад уга ке. Яахв, саначрһта көдлмш, болв күнд биш».

Нег дәкж Тәәж келжәнә: «Чи зурхларн, мана бичкдүд меддг зург зур, меджәнч?

– Һарад йовхларн, тедн бийләнән зурган авад һарх. Теднд нөкд болх. Көдлмш күләнәд чигн бәәтхә, юмн болшго. Зуг баобабин зургт дуран өгхмн биш. Нег һараг меддг биләв, тенд Залхуч билә. Һурвн керг уга урһмл чавчлго билә …

Бичкн хун-тәәж нанд сәәхн цәәлһәд өгв – һарагин зург зурад һарһчкув. Ямаран әәмшг баобаб белджәхинь күн медхш. Тер әәмшгнь ик болчкад, күүнд үзгдхш. Бийәсн түрүләд: «Бичкдүд! Баобабас әәтн!» – гиһәд келдүв. Тер әәмшгин учрас би зургин арднь орад, тохнятаһар зурув. Күн сурх: «Чини зург дотр иим ик-ик баобабла әдл юмн бәәну? Угай?» Йирин хәрүтә: «Наадк зура зурхларн, күчән өгв чигн – болж өгсн уга. Баобаб зурхларн санаһан өгәд зурлав, яһад гихлә, кергнь чинртә болчкад, бачм».

6-ч бөлг

О, Бичкн хун-тәәж! Бәәдл жирһлчн ямаран һашута болчкад, нег дүртә, нег янзта. Һанцхн чини жирһлин аадруллһн – нарн суулһн. Таньлдад, дөрвдгч өдрнь ирхлә медгджәнә. Сурҗанач.

– Нарн суухла би бас дуртав. Йовий, хәләй.

– Күләхмн билә.

– Ю күләхмн?

– Нарн суухиг күләхгов.

Түрүләд чи алң болвч. Дәкәд бий деерән инәчкәд келжәнәч:

– Бийән мел гертән бәәнә болһнав!

Тернь чигн чик, цуһар меднә, Америкд



үдин алдн болхла, Парнцст нарн суужана. Нег агчмин зуурт мадн Парнцст бәәсн болхла, нарна суухин кем үзх биләвидн. Болв Парнцсин орн-нутг хол, дегд хол. Чини һарагд сандл һартан авад, хойрһурвн ишкмд тәвич, – нарн суусн кем эн! Чини дурн кергтә …

– Тоолхла, би нарн суусн кемиг дөчн һурв дәкж үзләв!

Ухалжаһад, немжәнә:

– Меджәнч, кемр гейүрәд, уйдад ирхлә, нарн суусиг хәләхлә – йир сән.

– Тиигәд дөчн һурв нарн суусн өдр чи икәр гейүрлчи?

Бичкн хун-тәәж хәрү өгсн уга.

7-ч бөлг

Тавдгч өдрт, төлгин учр бәәһәтә, бичкн хун-тәәжин бас нег нуувчинь медчкүв. Тәәж генткн, белдвр келго, сурҗана:

– Хөн ноһа идхләрн цецгүдиг бас иддг болхгов?

– Терчн ю болвчн иднә.

– Хатханчгта цецгүдиг бас идни?

– Хатханчгта цецгүд бас иднә.

– Тиигхлә хатханчг юуни төлә?

Эн сурврин хәрү би медлго бәәвүв. Тиигчкәд моторан ясад, нег болд һарч өглго, намаг зоважана. Уух усн чилжәнә, тиигәд мини эвдрәд буусн буулһм жаңһрта болжана.

– Хатханчг юуна төләв?

Бичкн хун-тәәж сурвран өгхләрн, хәрүһинь авлго бәәхш. Моторин төмр ясгдж өглго кетим ораһад бәәхләнь, хәрүһән йирдән өгчкүв:

– Хатханчг керг уга, цецг уурлад үзүртә зүүһән һарһчкна.

– Тиимүй?

Тагчг бәәжәһәд, уурлн келжәнә:

– Би чамд иткжәхшв! Цецгүдин чидл тату, цаһан саната. Тиигәд зөргтә болхар седнә. Үзүртә зүн бәәхлә, цецгүдәс кен болвчн әәх.

Би хәрү өгсн угав. Мини ухалсн үгмүд: «Эн төмр эс ясгдхла, алхар цокад олн әңг кесв!»

Бичкн хун тәәж дәкн ухаһим хутхчкв:

– Чини ухан – цецг урһхларн …

– Угала! Юм ухалжахшв! Толһадан орсан келләв. Йоста керг кежәхим үзжәхшч?

Алг нүдәрн намаг хәләжәнә:

– Йоста керг?!

Намаг хәләһәд сууна: машинә тосар будгдсн, һартан алхта, керг уга төмр деер өкәсн, тер төмртнь юмна бәәдл уга.

– Ик күүнәһәр келжәнәч.

Би ичүв. Келсн деерән дунь чаңһржана:

– Цугинь хутхжанач … нег юм меджәхшч!

Йосндан уурлжана. Толһаһарн сегсрәд оркв, алтн үснь салькнд делсәд одв.

– Би нег һараг меднәв, тенд нег күрң чирәтә зерг бәәнә (господин). Кедү бәәв чигн, нег дәкж цецг үнркәд уга чигн. Одд оньглж нег дәкж хәләһәд уга чигн. Нег чигн күүнд дурлад уга. Кедг юмнь – то тоолдг көдлмш. Өдрәр болну, сөөһәр болну – келдг үгнь: «Би болһамжта күмб! Би болһамжта күмб!» Чамла әдл. Тер күүнә чирәнь хаһрад авн гиһәд бәәнә. Үнндинь келхлә, тернь күн биш. Теңгрин ки.

– Юн?

– Теңгрин ки!

Бичкн хун-тәәжин чирә күрнтхәс биш – цәәжәнә.

– Сай җилмүдт цецгүдт керг уга үзүртә зүн, хатханчг урһжана. Сай җилд хөд тедниг иджәнә. Тедн тер хатханчг керг уга болхла, юнгад урһадв? Хөн цецг хойр дәәлдхлә ик чинртә керг эсий? Арифметик тоолдг, тарһн, күрң чирәтә зергәс чинртә. Нарта делкәд һанцхн, тиигчкәд, мини һарагд урһжах, нань һазрт урһдго цецгүдим ирсн төл хөн идчкхлә юн болжахмб? Идчкәд, ю кесән чигн меджәхш! Танаһар эн керг чинртә аль угай?

Чирәнь улаһад бәәнә. Дәкәд келжәнә:

– Олн сай һараг дотр, чи, нег бәәсн цецгүд дурта болхла, нань юмн керг уга: теңгрән хәләнәч, – хүвтәч. «Тенд, одд дунд, мини цецг … » гинәч. Болв, хөн цецгәһичн идчкв, – цуг одд унтрсн мет! Тер керг чинртә биший?

Үгән келж чаджахш. Зекрәд уульжана …

Харңһурад бәәв. Моторан ясдган хайчклав. Төмр цокдг алхан мартад, уух усан мартад, үклин тускар мартжв. Мини одна өөр, мини Һазр деер күн уульжана – төвкнүлх кергтә. Һар деерән нәәжән авчанав. Келжәнәв: «Чини дурта цецгт әәмшг уга, яһад гихлә би чини хөөнд шөрг зурад өгнәв. (Намордник). Цецгүдчн цө-болд зурж өгнәв. (Броня) … Би …» Деернь ю келхән чигн меджәхшв. Би әрә әмд кевтә, алв-алв гисн, нәәжән хәәкрәд дуудв чигн, седклнь живәд, һульдрад алдрж йовна… Нульмсн орн – нуувчта, медәд угань ик …

Орчулснь УВШАН Альчан Иван
(Эклцнь 78-ч тойгт
Цааранднь барлгдхмн)

ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘҖ

Антуан Де Сент-Экзюпери

8-ч бөлг

Юн цецгүдынь удл уга олад авв. Бичкн хун тәәҗин һараг деер ик санан уга цецгүд бәәдг бәәҗ – олн делвтә дала орм эзлдго бәәҗ, ацан болдго. Өрүнднь секгдәд, асхнднь хаагдад бәәҗ. Эннь болхла альдас нисч ирсн болхв – буудяһас урһдг бәәҗ. Бичкн хун-тәәҗ нүдән чирмлн уга хәләҗәнә. Наадк урһмл әдл биш. Энчн баобабин негнь болвзго? Уга. Деегшән хәләҗ урһҗахш. Хаалһата цецгин бөөр үзгдҗәнә. Иим ик бөөриг бичкн хун-тәәҗ үзәд уга билә. Өврмҗтә йовдл, һәәхмҗ болн гиҗәнә, – гиһәд бичкн хун-тәәҗ күләһәд сууна. Медгдәд уга гиич болхла эврәннь хорадан белдврән кеҗәнә. Сәәхн өңгән хәәҗәнә. Сәәхн делв олн делвсәс шүүһәд әврлҗәнә. Бөөрәсн һархларн, салвасн үстә һархм? Йирин мак цецглә әдл шавшхм? Олн-әмтнә өмн гилв-далв гиһәд сәәхрхәр бәәнә! Ю-у! Йоста сәәхлә! Өдр сө уга, нуувчар тер белдврән кеҗ. Тиигәд нег өрүн, әрә нарн һархла, бөөрин делвс секгднә.

Дала белдврин көдлмш кесн сәәхлә, утар эвшән:

– Ой-йе, би эрт серүв … Буруһим тәвтн … Үсм салвасн … – келҗәнә.

Бичкн хун-тәәҗ икәр байрлад:

– Та сәәхләһәс сәәхлә!

– Тиимий? – өгсн хәрүнь арһул-арһул. – Та хәләлт, би нарнла хамдан босув.

Гиичин ик санан угаһасн әврлдгнь әләд бәәдлтә, – гиҗ санад бәәхнь, болв сәәхлә зүсәрн деер авад бәәв.

Удл уга, сәәхн гиич Тәәҗд сана орулҗана:

– Хотм холдад бәәвлә. Буйн болтха, нанд зөв кеһәд оркит …

Бичкн хун-тәәҗ эмәв чигн, уста цутхур хәәһәд, цецг деер кеҗ өгҗәнә.

Удл уга сәәхлә-цецг омгта болчкад, өөлмхә бәәҗ, – Бичкн хун-тәәҗ зовад бәәв. Цецгт болхла дөрвн үзүртә зү урһҗ, хатханчг. Энтн омглҗана:

– Арвс чигн ирх, әәшгов!

– Мана һарагд арвс уга. – Бичкн хун-тәәҗ бурушаҗана. – Меддг чигн болхмт, арвс ноһа идхш.

– Би ноһан бишв, – арһул цецг келҗәнә.

– Буруһим тәвтн …

– Уга, арвсас би әәдгов, ивтркә салькнас әәдүв. Танад халхвч бәәни?.

Урһмл болчкад, ивтркә салькнас әәнә, – гиһәд бичкн хун-тәәҗ дотран санна. – Бәәдл-зүснь – күнд …

Цецг цааранднь келҗәнә:

– Асхн бүрүл ирхлә, намаг бүркәһәр көдрәд орктн. Танад дегд серүн. Басл эвго һараг. Мини һазрм болхла …

Тагчгрв. Келҗәсн үгән худлнь медәд бәәв. Аль һазрас, ямаран буудяһас нааран нисҗ ирсән медшголм. Бәәҗәһәд, «коңк-коңк» гиһәд ханяҗана:

– Одак халхвч яһла?

Бичкн хун-тәәҗиг үүмәлһхәр белн.

Бичкн хун-тәәҗ болхла эн цецгт дурнь күрв чигн, сүүләрн ухалад бәәв. Цецгин ки болсн үгмүд зүркнднь һә болад бәәв.

Нег дәкҗ бичкн хун-тәәҗ нанд келҗәнә:

– Тер цецгин ки соңсув. Цецгин келсн үгиг соңсхмн биш бәәҗ. Хәләһәд, үнршләд байрлхас биш. Бүкл һараг сәәхн үнрәрн бүркчкв, болв би байрлҗ чадсн угав. Арвс, хумсн гиһәд келхләнь, һундхин ормд мини уурм күрлә …

Бас деернь, эндүһән медәд:

– Дала юм медлго бәәҗв! Үгәрнь медхмн биш бәәҗ, кергәрнь медхмн бәәҗ. Сәәхн үнрәр мини җирһлим сәәхрүллә. Би болхла гүүһәд әрлләв. Терүнә кесн бичкн-бичкн юмсуднь – өкәрлһн. Цецг үгдән эс күрдгнь дегд! Би болхла басл баахн наста биший! Дурн гидг юмиг медәд уга биләв …

9-ч бөлг

Тәәҗд, делкә эргәд нисдг шовудыг дураһад, нисх ухан күрҗ. Тер өрүн һараган ахулчкна. Хойр һалт уулын нүк цеврдәд чикнә. Һалт уул деер Тәәҗ хотан халулдг билә. Һарагднь бас негн унтрсн һалт уул бәәнә. Тиигәд ирх цагтан серәд чигн бәәх гиһәд, бас цеврлчкнә. Һалт уулыг арһулхн арчкхла, арһул, ә угаһар шатна. Һалт уулын серлһн – бешт түүмр орснла әдл! Кө шатна гисн! О! Мадн, һазрин улс, бичкн болад, һалт уул цеврлҗ чаддговидн. Тегәд тедн мадниг му утаһар бүтәнә.

Баобабин сүүлин салаһинь Тәәҗ таслад, амрад, кииһән авад зогсчана. Хәрү иршгов гиҗ санҗала. Болв тер өрүнә көдлмшән тастаһар кеҗәлә. Сүүлднь цецгән услҗасн кемлә, уульх дурнь күрч.

– Менд бә! – гиҗәнә.

Сәәхлә хәрү өглго бәәҗәнә.

– Менд бә! – бичкн хун-тәәҗ давтҗана.

Сәәхлә эс даарсн бийнь, ханяһад оркв.

Адһлго келҗәнә:

– Һәргтә бәәҗв. Буруһим тәв. Хөвтә болхан бичә март.

Һундлта үг келсн уга! Бичкн хун-тәәҗ алң болҗана. Һартан шил бүркәтә, аман аңһасн зогсчана. Иим сәәхн өкәрлһн альдасви?

– Э, э, би чамд дуртав, – Тәәҗ соңсад бәәнә. – Чини эс медсн – мини буру. Терндкь учр уга. Нанла әдл чи гинәч. Хөвтә болхан бичә март. Бүркәһән орк, – энчн нанд керг уга болв.

– Салькн …

– Би икәр царцсн угав … Сөөни серүн аһар нанд зокх. Би – цецглм.

– Аңгуд бәәнә, хаздг бөкүн, батхн …

– Эрвәкәлә таньлдхар седҗәх би, хойр-һурв дәкҗ хазсн күүкинь эс даах яһла? Эрвәкәһәс сәәхн болх зөвтә. Нанд кен ирхмб? Чи хол, хаалһдан. Ик аңгас би әәхшв. Нанд бас хумсн бәәнә.

Цецг дөрвн зүүһән үзүлҗәнә. Дәкәд келҗәнә:

– Саллһан бичә утдул! Йовхар шиидврән аввч – йов!

Бичкн хун-тәәҗ нульмсинь үзх гиһәд, эмәһәд бәәҗ. Омг саната цецг …

10-ч бөлг

Бичкн хун-тәәҗин һарагин өөр, 325, 326, 327, 328, 329 болн 330 тойгта астероидмуд бәәҗ. Теднд орхар Тәәҗ шиидмнә: бийнь кергтә болхв, ю болвчн дасад авхв гиһәд.

Түрүн астероидт Хан бәәҗ. Булһн кермәр хувцлсн, ширә деер суусн, йирин чигн бәәдлтә алдр гиҗ келҗ болхмн.

Бичкн хун-тәәҗиг үзчкәд:

– Э-э! Энтн мини алвт! – гиһәд Хан хәәкрҗәнә.

Намаг яһҗ таньв? Тиигчкәд намаг үзҗәхнь эн!

Хан хәләхләрн, деерәһәр хәләдгинь мана Тәәҗ меддго санҗ, хәәмнь. Кенәнь чигн Хаанд – алвт.

– Нааран өөрд, хәләнәв чамаг, – Хаана омг ухань эн бәәнәв гиһәд бәәнә.

Бичкн хун-тәәҗ альд суух болхв гиҗәнә, энд-тендән сандл хәәнә, хаана булһн-кермн бүшмүднь делггдәд, цуг һарагиг бүркчкч. Кедү цуцрв чигн, зогсхмн болҗана. Генткн Тәәҗ эвшәһәд оркв.

– Эзн Хаана өөр сурлго эвшәх зөв уга, – гиҗәнә Хан. – Би чамд зөв өгҗәхшв.

– Медл уга эвшәвүв, – Тәәҗ буруһан медәд. – Удан хаалһдан үрглн йовҗ …

Хан:

– Тиигхлә, зөвән өгҗәнәв, – эвшә! Эвшәсн кү олн җилд үзәд угав. Соньн. Нә, мини заквр – эвшә!

Бичкн хун-тәәҗ, улаһад:

– Би эмәҗәнәв … дәкҗ чадшгов …

– Хм, хм … Тиигхлә, эвшә. Уга, бичә эвшә … Ода ямаран заквр …

Хан эндүрәд, уурлхдан шаху. Хаана ах кергнь – улс, ард үгинь соңсх зөвтә. Эс соңссны уга кех. Үнмлгч эзн Хан тер эсий! Болв, эн Хан цаһан седклтә бәәҗ. Тиигәд өгсн закврнь ухата гиҗ келхмн.

– Эврәннь эзндән «цаһан цах болад хүвр» гиһәд, келсн закврим эс кехлә, – терүнә гем биш. Мини гем.



– Сууҗ болхий? – Бичкн хун-тәәҗ ханас арһул сурҗана.

– Зәрлг өгчәнәв: су! – Хан девлән ээм деерән хаяд оркв.

Бичкн хун-тәәҗ үүмәд бәәнә: һараг иим бичкн, альднь Хан болҗ залхмб?

– Тана алдр зергәс, – Тәәҗ эклҗәнә. – Сурхар седләв …

– Зәрлг өгчәнәв: сур! – Хан адһм заквран өгчәнә.

– Тана алдр зергәс … Тана алвттн альдв?

– Альд болв чигн, – хаана өгсн хәрү.

– Альд болв чигн?

Һаран өргәд, хан һараган эргндән үзүләд, ондан һараг тал, одд үзүлҗәнә.

– Эннь цугнь танай?

Хаана хәрү:

– Э.

Хан йоста эзн хааһан үзүлҗәнә.

– Одд бас тана үг соңсну?

Хан:

– Э, тиим. Келсн үгм соңсчкна. Эс соңсхла – закрчкдв.

Бичкн хун-тәәҗ өврәд, эдго! Нанд тиим йосн бәәхн яһна! Би, нарна буулһиг, дөчн дөрв биш, далн хойр уга, зун, хойр зун дәкҗ, сандларн нүүлго хәләх биләв! Дәкн гейүрәд, һараган санад, зөргән барад сурҗана:

– Тана нарна буулһиг хәләх биләв … Буйни төлә, заквр өгәд, нариг буухинь үзүлит …

Хаана хәрү:

– Эврәннь олна нег эзнд эрвәкә бол, цецгүдиг эргәд нис, эс гиҗ һунигт үүдә гиһәд, эс гиҗ, теңгсин цах бол гисн закврим эс кехлә, кен гемтә болх?

– Та, та, алдр зергәс! – Тәәҗин эндү уга хәрү.

– Йосндан чик. – Хан зөвшәрҗәнә. – Ю өгхинь, ю эс өгҗ чадхинь – күүнәс сурх кергтә. Йосн ухата болх зөвтә. Улсиг теңгс ор гихлә, – хүвсхл кехәсн әәшго. Цугтан соңстн! Яһад гихлә мини заквр – ухата!

– Нарна суулһн тиигәд яһҗана! – Бичкн хун-тәәҗ сурвран өгчкәд, хәрүһән авлго бәәхш.

– Нарна суулһн ирх. Келәд суулһхв. Болв терүнд сән бәәдл-зүсәр кергтә. Эн цецн тоолвр.

– Сән бәәдл-зүсәр кезә ирхмб? – Бичкн хун-тәәҗ сурвран мартҗ бәәхш.

– Хм, хм, – Хан зузан толян секҗәнә.

– Ирхнь … хм, хм … эндр асхн, долан часла дөчн минутла. Яһҗ мини заквр күцәдгчинь үзхич.

Бичкн хун-тәәҗ эвшәҗәнә. Сансар нарн буудгиг эс үзхлә, гейүртә.

Тәәҗ хаанд келҗәнә:

– Би йовнав. Энд нанд дәкҗ керг уга.

– Үлд! – Хан омг ухандан дурта, алвт бәәсәр, алвтан тәвшго саната, – келҗәнә. – Би чамаг сәәдт шиидмнәв.

– Юуна сәәдд?

– Юуна … Зарһин.

– Кенән зарһлхмб? Күн угалм?

– Кен медхв, – Хан бурушаҗана. – Би күцц орн-нутган хәләһәд угав. Би медәтә, төгәдм суудг сул орм уга, йовһар йовхларн цуцрдв …

Бичкн хун-тәәҗ өкәһәд, һарагин ондан хаҗукинь хәләҗәнә.

– Би тер хаҗукинь хәләчкүв! Тенд бас күн уга.

Хан келҗәнә:

– Тиигхлә бийдән зарһ кеһәд хәлә. Энчн күнд керг. Кү хәләсн дорхн, бийән хәләсн күнд. Бийән чик хәләхлә, чи йоста цецн зарһч болхич.

Бичкн хун-тәәҗ келҗәнә:

– Бийән альд болв чигн зарһд орулхв. Терүнә төлә тана һазр керг уга.

Хан:

– Хм, хм … Мини орна нег булнд көгшн күшл бәәнә. Сө болһн юм хәврәд бәәнә. Тер күшлиг зарһд орул. Цаг цагасн үклин шиидвр шиидәд бә. Терүнә җирһл чини медлд бәәтхә. Болв хая-хая сулдһх кергтә, яһад гихлә көгшн күшлиг харх кергтә: манад энчн негн.

Бичкн хун-тәәҗ:

– Үклин шиидвр кехдән эмәҗәнәв. Нә, эртлнәв.

Хан:

– Уга. Цаг болад уга.

Бичкн хун-тәәҗ хаалһдан орхар белн, болв медәтә эзн Хааг өөлүлшгоһар бәәнә.

– Тана зергәс, заквран соңсулхар бәәхлә, нанд чик заквран келәд орктн. Үлгүрнь, нег минут өрәл уга, йов гиһәд … Би санҗанав, тиим закврт цагнь чигн сән, белдврнь чигн сән …

Хан тагчг сууна. Бичкн хун-тәәҗ зогсчаһад, саначрхад, һарад йовв.

Ардаснь Хан адһҗ:

– Чамаг элчд шиидҗәнәв!

Дунь болхла, бурушаҗ болшго дуута.

Тәәҗ хаалһдан орн йовҗ, бийдән:

– Икчүд … Басл акад улс.

Орчулснь УВШАН Альчан Иван
(Эклцнь 78-ч; 82-ч тойгудт
Цааранднь барлгдхмн)

ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘЖ

Антуан Де Сент-Экзюпери

11-ч бөлг

Хойрдгч һарагт бийдән дурта Бийркг бәәж (Честолюбец).

Холас бичкн хун-тәәжиг үзчкәд, хәәкрҗәнә:

– Тоомсрдг аашна!

Һарагт бәәсн Бийркг, – күн болһнар бийән бууляд бәәдг биший.

Бичкн хун-тәәж:

– Мендвт? – Тана тиирцгтн инәдтә гиж келж болхмн!

– Энчн учрта. Нанла күн мендлхлә, тиирцгән тәәләд мендлдүв. Нааран күн орхш. Тернь һундлта.

– Тиигәд? – бичкн хун-тәәж юуһинь медл уга үүмҗәнә.

Бийркг:

– Альхан ташад орк.

Бичкн хун-тәәж альхан ташад оркна. Бийркг тиирцгән өндәлһәд, әрә толһаһарн гекәд оркв.

Көгшн хаанад орхнь энд байрта, инәдтә, – бичкн хун-тәәж санад, альхан дәкн ташад оркв. Бийркг дәкәд тиирцгән өргәд, толһаһарн гекнә.

Тав һар минутын дотр негнь бууляд, негнь хәрүһинь өгәд бәәцхәв. Тәәж зевн гиһәд бәәв. Сурҗана:

– Тиирцгиг уңһахла ю кехмб?

Бийркг соңсчахш. Тиим улс буульмҗан соңсх биш, нань юм соңсдго. Бийркг тәәжәс сурҗана:

– Чи лавта мини байрта күүндлл эсий?

– Яһж күүндлхм?

–- Күүндлнә гисн, үннь медх кергтә: би цуһарасњ сәәхн, цуһарасњ сәәхн хувцта, цуһарасњ байн болн ухата.

– Тана һарагт нань күн угалм!

– Намаг бууль, – байрлхв.

– Буульҗанав, – тәәж ээмән холькн келҗәнә. – Болв танд юн байр бәәнә?

Бийркг күүнәс тәәж һарад гүүнә.

Хаалһдан орж йовад:

– Икчүд, юн гихв, басл акад улс.

12-ч бөлг

Дарук орчлңд әркнч бәәж.

Бичкн хун-тәәж энд удан бәәсн уга, сәәхн цокжасн зүркнь номһрад бәәв.

Орчлңд ирхләнь, әркнч секәтә шил әркиг, татад уга шил әркиг хәләһәд сууна. Бичкн хун-тәәж сурҗана:

– Ю кеҗәнч?

Күрң чирәтә әркнч хәрү өгҗәнә:

– Ууҗанав.

– Юн учрар?

– Мартхин төлә.

Бичкн хун-тәәжд Әркнчиг харм болад, сурҗана:

– Ю мартхин төлә?

Әркнч:

– Ичрән мартхар, – үнән келәд, толһаһан өкәлһв.

Бичкн хун-тәәж әркнчд нөкд болхар сурҗана;

– Яһад чамд ичр күрнә?

Әркнчин хәрү:

– Уухла.

Ю-у! Нань үг әркнчәс һарһж чадҗахш. Алмацсн, үүмсн бәәдлтәһәр тәәж һарад йовв. – Э, э! Мана икчүд басл акад-акад улс!

13-ч бөлг

Дөрвдгч һарагин эзн – керг-үүл медрг кергч. Үүлән бәрҗәсн күн, тәәжиг орж ирсинь чигн медсн уга, толһаһан өндәлһсн чигн уга.

Бичкн хун-тәәж мендлҗәнә:

– Мендвт? Тана тәмктн унтрж оч.

Кергч тоолад сууна:

– Һурвн, хойр – тавн. Тавн, долан – арвн хойр. Арвн хойр, һурвн – арвн тавн. Менд. Арвн тавн, долан – хөрн хойр. Хөрн хойр, зурһан – хөрн нәәмн. Хустгарн хустыг цол уга. Хөрн зурһан, тавн – һучн негн. Пуфф! Тиигәд, илднь, – тавн зун нег сай, зурһан зун хөрн хойр миңһн, долан зун һучн негн.

– Тавн зун сай – юмб?

– А? Чи энд бәәһәвч? Тавн зун сай … Юуһинь мартчкув … Нанд көдлмш дала!



Би болһамжта күмб! Шальшлһнд (болтовня) цаган үрәдгов! Хойр, тавн – долан …

Бичкн хун-тәәжиг ямаран күүһинь медвт. Дәкн сурҗана:

– Тавн зун сай юуна?

Кергч толһаһан өндәлһәд:

– Тәвн дөрвн жилд эн һарагт бәәнәв, – һурвн юмн нанд харшлла. Негдвәр, хөрн хойр жил хооран иигәрән хөн сарин цокц хорха (майский жук) нисж ирлә. Ик гидг шууга һарһад, – немүрин дөрвн эндү келәв. Хойрдвар, арвн негн жил хооран нурһм өвдлә. Суудг күүнә гем. Хара йовдг цол уга. Би болһамжта күмбв. Һурвдвар болхла … эн! Тиигәд, тавн зун сай …

– Юуна сай?

Кергч тәәжиг хәрүһән авлго бәәшгоһинь медчкв:

– Тавн зун сай аһар һатц үзгдсн юмн.

– Батхний?

– Уга! Тиим, бичкн, гилв-далв гисн.

– Зөгий (пчела)?

– Уга-ла! Бичкн, алтн болсн, залху күн хәләхләрн күслән сандг. Би болхла болһамжта күмбв. Күслән санх нанд цол уга.

– А, одд?

– Э, э. Одд.

– Тавн зун сай одн? Тиим олн оддар ю кедвч?

– Тавн зун негн сай, зурһан зун хөрн хойр миңһн, долан зун һучн негн. Би болһамжта күмбв, тооһан меддүв.

– Эн оддар ю кедвч?

– Ю кедүв?

– Э.

– Юм кедгов. Эзлдүв.

– Одд эзлдвч?

– Э.

– Би нег од эзлсн хааг үзчкләв …

– Хаадуд юм эзлхш. Хаадуд һардна. Терчн әдл биш.

– Эзлсн оддар ю кехвч?

– Байн болхин төлә.

– Юуна төлә байн болхар седҗәнч?

– Шинәс секгдсн одд хулдж авхар.

Бичкн хун-тәәж дотран санҗана: энүнә ухан одак әркнчин уханас хол биш.

Цааранднь сурҗана:

– Оддан яһж эзлхмб?

– Кенә одд? – Кергч бурмтхаһар сурҗана.

– Меджәхшв. Күүнә.

– Тиигхлә, мини. Түрүн ухалсн күнь – бив.

– Түрүләд ухалсн болҗану?

– Э, боллго! Үлгүрнь, эзн уга очр чолу (алмаз) олж аввич, – чини. Эзн уга арл олж аввич, – чини. Толһадчнь шин ухан орна, цаасинь авнач, – чини. Би одыг эзлдв, яһад гихлә, намас түрүлж нег чигн күүнә ухнд тер ухан орсн уга билә.

– Тернь үнн. Тер оддар ю кедвч?

Заллт кедүв. Тоолад, дәкн тоолдув. Энтн күнд көдлмш. Би болһамжта күмбв.

Бичкн хун-тәәжд терүнә келсн үг баһ болж медгдв. Дәкәд деерәснь сурҗана:

– Үлгүрнь, нанд торһн альчур бәәнә. Альчуран күзүндән боонад йовхув. Нанд цецг бәәнә. Терүг би таслад үнркәд, йовад одхув. Чи болхла, оддан бийләһән авч чадшгоч!

– Уга, болв, оддан шаңһа банкд тәвх зөв бәәнә.

– Яһж?

– Иигәд: бәәсн оддан цаасид бичәд, цаасан яршгт тәвәд оньслхв.

– Болув?

– Болва.

Бичкн хун-тәәж ухалҗана:

– Наадта юмбв! Шүлглән гиж келж болхмн. Болһамжта чигн биш.

Болһамжта, эс болһамжтаһинь тәәж бийнь ухална, икчүдәс талдан.

– Нанд цецг бәәнә, – бичкн хун-тәәж келҗәнә, – өрүн болһн услдув. Нанд һурвн һалт уул бәәнә, долан хонгт нег цеврлдүв. Һурвлаһинь. Унтрсинь бас. Юн болвчн харһхмн болҗана. Цецг олзта, һалт уул олзта, – эдниг би олзлҗанав. Чамд болхла, одд олзлсн тус уга …

Кергч аман секәд, үг келн гиҗәһәд бәәв.

Бичкн хун-тәәж хаалһдан орн йовж:

– Икчүд – аальта улс.



14-ч бөлг

Тавдгч бичкн һарагт бәәрн уга бәәж. Цугтаһаснь бичкн болчкад, деернь багтасн – панрта Панрч. Бичкн хун-тәәж ухална: теңгрт геедрсн, үчүкн, гер уга, күн уга һарагт, панрч панртаһан яһад кергтә болсмб? Болв бас ухална: эн күн толһа уга болвза? Хан, бийркг, әркнч, кергч, – эднәс һәргтә гиж келж болшго, көдлмштнь ухан бәәнә. Панран шатахла, – одд шатасн мет, эс гиж цецгиг. Панран унтрахла, – одд цецг хойр унтсн болна. Сәәхн көдлмш. Кергтә көдлмш, юнгад гихлә – сәәхн. Тиигәд, бичкн хун-тәәж, үчүкн һарагин өөр зогсад, панрчла мендлҗәнә.

– Менд? – мана күн мендинь сурҗана. – Панран яһад унтраввч?

– Тиим бооцан бәәнә. – Сән зүүд бәрж хонтн!

Панран унтрачкв.

– Юн бооцан би?

– Панр унтрах бооцан. Сән зүүд бәрж хонвта?

Панран дәкәд шатачкв.

– Панран яһад шатачквч?

– Тиим бооцан, – дәкәд келҗәнә.

Бичкн хун-тәәж алмацад, үнән келҗәнә:

– Нанд нег юмн медгджәхш.

– Медх юмн уга, – панрч келҗәнә. – Бооцан гисн бооцан. Сән зүүд бәрж хонвта?

Панран унтрачкв. Дөрвлжн эрәтә улан альчурарн маңнаннь көлс арччкад:

– Көдлмшм күнд. Өмнь учр-утхта билә. Би асхнднь унтраһад, өрүндңь шатадг биләв. Өдртнь амрдг биләв, сөөднь унтдг биләв …

– Терүнә хөөннь бооца оңдарв?

– Бооцан оңдарсн уга, – панрч цәәлһҗәнә. – Тиим зовлң! Мини һарагм жил ирвәс шулуһар эргҗәнә. Бооца болхла хуучарн бәәнә.

Бичкн хун-тәәж:

– Ода болхла яһж бәәнәч?

– Тиигәд. Һараг нег эргхләрн минут давна. Амрдг цол уга. Нег минутын дотр би шатаһад, дәкәд унтрадув.

– Ю-у, инәдн күрчәнә. Чини өдрин гегән нег минутд болдг чигн!

– Инәх юмн уга! Би чамла бүкл сардан күүнджәнәв.

– Бүкл сардан?

– Э. Һучн минут. Һучн өдр. Сән зүүд бәрж хонтн!

Панрч дәкәд панран шатачкв.

Бичкн хун-тәәж ажглад хәләһәд бәәв. Эн күн улм-улм таасгдҗана. Сандлан өргәд тәвдг йовдл сананднь орв. Үгән бәрдг күүнд тәәж нөкд болхар седв.

– Намаг соңсич. Би нег эв-арһ меднәв: амрх кергтә болхла, – амр …

Панрч:

– Би кезә болвчн амрхдан дуртав.

Үг бәрдг болвчн залху болад чигн бәәх.

Тәәж панрчт цәәлһҗәнә:

– Чини орчлң бичкн. Һурвн ишкм һазр. Нар бийдән тусхахар бәәхлә, йов – гегәтә өдр бәәһәд бәәх. Амрх дурн күрхлә, – амр … Өдр чилшго.

Панрч буруһан келҗәнә:

– О, энүнәсчн дала олз уга. Би унхдан дуртав.

Тәәж:

– Тиигхлә, чини керг жаңһрта.

– Жаңһрта. Сән зүүд бәрж хонвт?

Панрч панран утрачкв.

«Эн күүнәс, – бичкн хун-тәәж хаалһдан орн йовж, – хан, бийркг, әркнч болн кергч жигшх билә. Тоолхла, һанцхн панрчар улс наад бәршго. Яһад гихлә һанцхн панрч бийиннь тускар санлго бәәнә. Бичкн хун-тәәж зовад:

– Эднлә би үүрлх биләв. Болв орчлңгнь дегд бичкн. Хойр күн багтшго.

Эн һарагт дуран өгх бас нег учр билә: энд бәәсн хөрн дөрвн часин дотр миңһн дөрвн зун дөчн нарна суулһвриг үзх биләв!

Орчулснь УВШАН Альчан Иван
(Эклцнь 78-ч; 82-ч; 86-ч тойгудт. Цааранднь барлгдхмн)

ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘҖ

Антуан Де Сент-Экзюпери

15-ч бөлг

Зурһадгч һараг арв дәкҗ өмнк һарагас ик. Терүнә деер зузан дегтр бичдг өвгн бәәҗ.

Бичкн хун-тәәҗиг үзсн өвгн хәәкрҗәнә.

– Хәләтн! Зуульч күн аашна!

Тәәҗ сандл деер сууһад, әмсхлән тогтнулҗана.

Өвгн:

– Альдасвч?

Бичкн хун-тәәҗ хәрүһән өңгрүләд:

– Эн ик дегтр юн дегтрв? Энд та ю кеҗәнт?



Өвгн:

– Би – географ.

– Географ гисн кемб?

– Энчн номт. Номт – теңгс, һол, балһсн, уул болн элстә көдә альд бәәхинь цугтаһинь меднә.

– Ямаран соньн! – Бичкн хун-тәәҗ өврҗәнә. – Йоста үүл!

Тәәҗ һарагиг нүдәрн эргүләд хәләҗәнә. Иим алдр һараг тер үзәд уга билә.

Келҗәнә:

– Тана һараг әвр сәәхн. Танад дала бәәни?

– Терүгичн би медхшв, – географин эрдмтәнь хәрү өгв.

– Я-а … – Тәәҗ уданар татад. – Уул бәәни?

– Меджәхшв, – өвгн давтҗана.

– Балһсн, һолмуд, элстә көдә?

Өвгнә хәрү негн:

– Энүгичн бас медхшв.

– Акад юмб! Та географ эс?

– Тернь тиим, – өвгн цәәлһҗәнә. – Зуульч күн бишв. Би – географ. Нанд зуульч улс бас хәәгдхнә. Балһсна, һолын, уулын, теңгсин, далан болн көдән тойгинь бичҗ авдгнь – зуульч күн. Географ болхла, чинртә күн, йирин йовһар йовшго. Эврәннь хораһасн һардго. Зуульч улсиг тосад, келсн келврмүдинь бичҗ авад суусна. Соньн келвр харһхла, келҗ өгсн күүнә тускар хәәврин цаас бичнә, – итклтә зуульчв, иткл уга зуульчлви?

– Юнгад?

– Зуульч худл келхлә, – ик сурһулин дегтрт энду орхмн болҗана. Әрк уухла, бас зовлң.

– Яһад?

– Яһад гихлә, әркнчин нүдн сольр. Нег уул бичхин ормд, хойр уул гиһәд бичнә.

– Тиим күүг би медг биләв … – Тәәҗ дотран ухалв. – Тер күүнәс му зуульч һарх билә.

Өвгн зөвшәрҗәнә:

– Тиим болад чигн бәәх. Тиигәд, зуульч гем уга күн болхла, келсн үгинь хәләнә.

– Яһҗ хәләнә, йовад хәләнү?

– Уга … Йовҗ хәләхд күнд. Зуульчас цәәлһвр сурна. Үлгүрнь, ик уул сексн болхла, ик чолу авч ирх зөвтә.

Географ седклин зовлңган дахад:

– Чи бийчнь зуульч бәәнәч! Чи холас ирсн бәәнәч! Эврәннь һарагин тускар келәд өг!

Өвгн ик дегтрән секәд, харнда үзүлҗәнә. Зуульчин келсн үгиг түрүләд харндаһар бичәд, дәкәд чик болхла, чикәр бичх.

– Соңсчанав, – өвгн бичхәр белн.

Бичкн хун-тәәҗ арһулхн:

– Мини һарагд соньн юмн уга. Цугнь бичкн. Һурвн һалт уул бәәнә. Хойрнь шатҗана, негнь унтрҗ одсн. Болв, кен медхв …

– Э, юн чигн болад бәәх, – географ толһаһарн гекв.

– Дәкәд болхла, нанд цецг бәәнә.

Географ:

– Цецгүдиг бидн бичдговидн.

– Яһад? Энтн цугтаһаснь сәәхн юмн бәәнә!

– Яһад гихлә цецгүд – уга болдг юмн.

– Уга болна гисн?

– Географин дегтрмүд – ик үнтә юмн. – Энчн элхш. Уул ормасн көндрхш. Дала хагсад чилхш. Мадн дегтртән бичхләрн хүврдго, алдр юмна тускар бичнәвидн.

Бичкн хун-тәәҗ күүндврин йовулҗ өгәд бәәнә:

– Унтсн һалт уул шатад чигн бәәх. «Уга болдг юмн» гисн юмб?

– Унтрв, шатв, – маднд керг уга юмн. Йоста чинрнь – уул. Уул хүврхш.

– «Уга болдг юмн» гисн юмб? – Бичкн хун-тәәҗ хәрүһән авл уга бәәхш.

– Юн гисн, – тер юмн уга болх зөвтә.

– Мини цецг уга болх зөвтәй?

– Э-э, мел тиим!

Бичкн хун-тәәҗ цецгән санад сууна: «мини сәәхлә, мини байр алдр биш. Делкәһәс бийән харсҗ чадшго. Харсх юмн – дөрвхн зү. Хайсн күнь – би. Көөрк цецг – һараг деер һанцарн!»

Хайсн цецгиг «хәәмнь» гиһәд хармнсн йовдл – эн. Болв зөргтә йовдлын хәрү ирәд:

– Нанд альдаран йовх селвг келәд өгтн, – гив.

Географ селвгән өгчәнә:

– Һазр гидг һарагд од. Терүнә нер алдрднь гем уга.

Тиигәд бичкн хун-тәәҗ һарад йовв, болв хайсн цецг уханаснь уданд һарлго бәәв.

16-ч бөлг

Тиигәд бичкн хун-тәәҗин одсн доладгч һараг – һазр. Һазр – йирин һараг биш. Деернь: зун арвн негн хан бәәнә (тедн дотр хар өңгтә бас йовна), долан миңһн географ, йирн миңһн шамдһа-шулун, чадмг бийркг, долан сай, һурвн зун тәвн миңһн әркнч, һурвн зун арвн негн сай кергч – бүкләдн, – хойр тербумд (миллиард) шаху ик улс. Һазриг ямаран алдринь үзүлхлә, хәләтн: электрокүчн секгдәд уга, – зурһан тив (континент) деер дөрвн зун сай, зурһан зун хойр миңһн, тавн зун арвн негн панрч көдлҗәнә. Деерәс хәләсн йир сән һәәхүл: панрин гегәрлтин йовдл балетын биитә дүңцүлҗ болхмн.

Түрүләд панран шатасн Шин Зеланьдин болн Австралин панрчнр мөн. Панран шатаһад, орндан орна. Теднә ардас Китдин панрчнрин чеерүд ирнә. Биинән чиләһәд тедн бас талвңгин кенчрин ард геедрнә. Дәкәд Әрәсән болн Энткгин панрчнрин чеерүд ирнә. Дәкәд – Африк, Европ. Теднә дару – Өмнк Америк. Теднә дару – Ар Америк. Нег чигн эндү угаһар һарна. Эврә цаглань – талвң деер. Эн үзмҗ – мартгдшго үзмҗ!

Зуг нег панрч бәәнә, – панран Дорд түүлд (полюс) шатана. Тер панрчин дүнь бәәнә, – панран Өмн түүлд шатана. Эн хойр панрчин жирһл гиигн: көдлмшән җилд нег кенә.

17-ч бөлг

Олмҗта үг келхәр седхләрн, худл чигн орулад оркнач. Панрчнрин тускар келхләрн, би невчк үгән хутхув. Мана һазр меддго улс оңданар Моһа келҗәнә:

– Сәәхн һараг. Чи энд, Һазр деер ю кехвч?

Бичкн хун-тәәҗ үнән келҗәнә:

– Би эврәннь цецглә цүүглдчкләв.

Моһа:

– А, тиим гиһич …

Хоюрн тагчг болад бәәлднә.

– Күн яһла? – дәкн тәәҗ сурҗана.

– Элстә көдәд эжго …

– Күн дунд бас һанцардг йовдл харһна.

Бичкн хун-тәәҗ моһад оньган өгәд хәләҗәнә.

– Чи – җигтә әмтн. Хурһнас зузан бишч …

– Мини күчн хаана хурһнас чидлтә, – гиһәд келәд оркв.

Бичкн хун-тәәҗ инәмсклҗ келҗәнә.

– Тиим күчтә болхий? Чамд көл уга … Зуульч чи бишич …

– Орчлңгин кермәс хол һазрт би чамаг күргҗ чадхв.

Үгән келн, моһа алтн буһу мет тәәҗин көлин шаһаһинь эргүләд авчкв.

– Шүдн күрсән хәрү һарсн һазртнь авч ирдв. – Чи болхла цевр, оддас ирләч …

Бичкн хун-тәәҗ хәрүһән өгсн уга.

– Би чамд сана зовҗанав, – моһа цаарандь келҗәнә. – Һазр – чолун мет хату. Чини болхла, күчн тату. Чи цаг ирәд, хайчксн һараган санхла, – би чамд нөкд болхв. Би чамд …



чигн тоолад бәәх. Һазрин улс дегд дала орм эзлхш. Тер хойр бум улсиг цуглулад, эмэ-ээмэнь харһулад зогсахла, тер һазрин кемҗән – хөрн дуунад утдан, хөрн дуунад өргндән болх. Цуг улс Ик далан нег бичкн арлд багтх билә. Бәдүн улс болхла, ю эс кев чигн иткшго. Бидн олн бәәр эзлнәвидн, – гилднә. Бийән алдр гиҗ санна, – баобаб кевтә. Тоолад хәләтхә. Тоолхдан дурта. Тадн болхла, эн арифметикин цаган бичә үрәтн. Нанд иткҗәнт, тиим эсий?

Тиигәд, һазрт ирсн бичкн хунтәәҗ нег чигн кү үзсн уга. Алң болад бәәв. Энчн оңдан һарагд ирсн болвза? – гиһәд ухалҗатл, элсн деер сарин герл мет тохшрсн нег юмн гилвкәд одв. Батнь сән гиһәд, бичкн хун-тәәҗ мендлҗәнә.

– Менд, гихлә, – кевтсн моһа мендин хәрүһинь өгчәнә.

– Би ямаран һарагд тусв?

– Һазр.

– Тер – ли? Һазр деер күн угай?

– Энчн – элстә көдә. Көдәд күн бәәхш. Һазр болхла ик.

Бичкн хун-тәәҗ чолун деер сууһад, теңгр хәләһәд, келҗәнә:

– Одд яһад шатдг болхв, – тәәҗ тагчг сууна. – Учрнь, – күн болһн кезә болвчн эврәннь одан олх. Хәлә, мини тус деер – мини одн … Зуг, бәәсн һазрнь – хол!

– Сәәхн медүв. Болв, чи юңгад үгдән тәәлвртә тууль орулад, келәд бәәнәч?

Моһан үг:

– Би тәәлвртә туульсин сурврмудыг цугинь таслдв.

Хоюрн тагчкрв.

18-ч бөлг

Элстә көдәг һатлсн бийнь, бичкн хун-тәәҗ кү үзсн уга. Зуурнь нег цецг харһв – бичкхн, үзмҗ уга, һурвн делвтә …

– Менд? – бичкн хун-тәәҗ мендлҗәнә.

– Менд, – гиһәд, цецг мендин хәрүһинь өгчәнә.

Тәәҗ һольшг дууһарн сурҗана:

– Улс яһла?

Цецг нег цувсн темәд үзсән тодлҗана.

– Улс? Э-э … Зурһан, долан кү үзсн биләв. Олн җил болҗана. Альд хәәхинь меджәхшв. Теднчн салькар үрүдәд йовҗ одна. Һазрт унң уга болхла, әвр эвго.

– Сән бә.

– Сән йов.

Орчулснь УВШАН Альчан Иван

(Эклцнь 78-ч; 82-ч; 86-ч; 94-95-ч тойгудт. Цаарандь барлгдхмн)

ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘҖ

Антуан Де Сент-Экзюпери

19-ч бөлг

Бичкн хун-тәәҗ өндр уул деер һарчана. Эврәннь һалт уулас оңдан уул үзәд уга билә. Тедн Тәәҗд өвдгцә билә. Унтрсн уул деер сандл кевтә суудг билә. Ода ухалҗана: «Иим өндр уулас цуг һараг, цуг улсиг үзхв». Уга, – нәрхн, хурц хадд. (Скала).

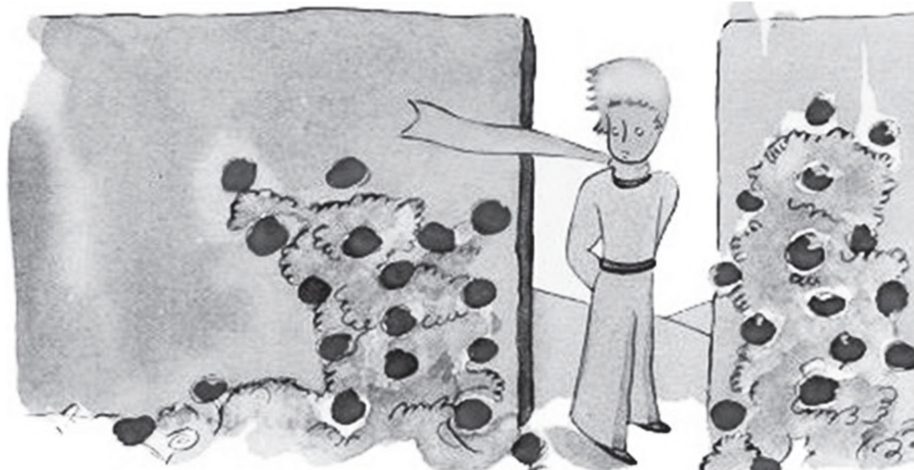
Терв чигн, бичкн хун-тәәҗ мендлҗәнә:

– Мендвт?

– «Менд ,.. энд … энд … » – мендин хәрү өгсн дүүрән. (Эхо).

Бичкн Тәәҗ сурҗана:

– Кемб та?



– «Кемб та … та … та … » – дүүрәнә хәрү.

Тәәҗ келв:

– Үүрлий, би – негн.

Дүүрән:

– «Негн … негн … негн … »

Бичкн тәәҗ ухалҗана: «Ямаран акад һарагви! Хүүрә болчкад, үзүртә, давста. Улсин ухань күрҗәхш. Күүнә келсиг давтна … Гертм цецгм үлдлә, мини сәәхлә, мини байр, мел түрүләд үгән эклдмн».

20-ч бөлг

Зөвәр уданд бичкн хун-тәәҗ йовһар йовв. Элстә көдә һатлад, хад-уул давшад, цаснд булхад, генткн хаалһ үзгднә. Хаалһ болхла, улст күргх зөвтә.

Өмннь – оошк цецгүдәр дүүрң сад.

– Менд? – Тәәҗ мендлҗәнә.

– Менд, – оошк цецгүд мендин хәрүһинь өгчәнә.

Хәләхнь, эн цецгүд бәәдл-зүсәрн бийиннь цецглә әдл.

Тәәҗ өврн:

– Кембта?

– Мадн оошк цецгүдвидн.

Тәәҗ, арһул:

– Тиимий …

Бийән басл хүв угаһан тәәҗ санв. «Нанла әдл цецг бүкл орчлңд уга» гиҗ мини Сәәхлә келдг билә. Ода болхла тавн миңһн цецг нег садт урһҗана.

«Эдниг үзсн болхла үкчәнәв гиһәд, Сәәхлә, икәр ханях билә. Инәдтә юмн … Би ардаснь гемтә гиһәд йовх биләв. Намаг басхин төлә цецг үкхәсн әәшго билә … » Һанцхн цецгтәв гиҗ ки санҗалав. Хәләхлә, йирин оошк цецг бәәҗ. Нанд ухалхла, нег цецгтә, бийдм өвдгцә һурвн һалт уул, негнь унтрҗ одсн, – йосндан унтрҗ одсн болх … Тиигәд би юн тәәҗ болҗахмб? … »

Тәәҗ ноһан деер кевтәд уульҗана.

21-ч бөлг

Ода аратын һарч ирх кем.

Арат:

– Менд!

– Менд, – гиһәд, тәәҗ энд-тендән хәләнә – күн уга.

– Би энд, альмна дор.

Бичкн хун-тәәҗ сурҗана:

– Кемб чи? Сәәхн үзмҗтәч!

Арат келҗәнә:

– Би аратв.

– Нанла наад, – тәәҗ сурҗана. – Гейүрҗәнәв …

– Чамла наадҗ чадшгов. Би һарт иҗлдәд угав.

– А, буруһим тәв.

Тәәҗ невчк ухалҗаһад:

– Һарт иҗлднә гисн юмби?

– Эн һазра күн бишвч. Ю хәәнәч энд?

– Күү хәәҗәнәв. Һарт иҗлднә гисн юмб?

– Күн буута, аңһучллһнд һарна. Тернь эвго! Әмтн гертән така бәрнә. Терүгәрн энчн сән. Чи така хәәҗәнч?

Тәәҗ:

– Уга. Би нәәҗнрән хәәләв. Һарт иҗлднә гисн юмб?

Арат:

– Энчн кезәңк мартгдсн ухалвр. Бооца бүрдәх.

– Бооца?

– Э-э, – арат зөвшәрҗәнә. – Чи нанд болхла, – бичкн көвүнч. Зун миңһнә негн. Чи нанд керг угач. Би чамд керг угав. Би чамд йирин нег аратв, – зун миңһн аратас негн. Болв чи нанла бооца бүрдәхлә, бидн хойр нег-негндән кергтә болхвидн. Чамд би нарта делкәд һанцхн болҗв. Би чамд нарта делкәд һанцхн болув …

Бичкн хун-тәәҗ:

– Ода ирҗ медҗәнәв. Нанд нег цецг бәәнә … Тер нанла бооца бүрдәсн бәәдлтә …

– Тиим чигн болх, – арат дәкәд зөвшәрҗәнә. – Һазр деер юн чигн юмн болдг бәәҗ.

Бичкн хун-тәәҗ келҗәнә:

– Эн юмн һазрт болсн уга.

Арат алң болҗана:

– Оңдан һарагд?

– Э.

– Тер һарагд аңһуч бәәнү?

– Уга.

– О, соньн! Тенд такас бәәнү?

– Уга.

– О-о … дуту уга юмн, альдвчи? – Арат саналдад бәәв.

Терүнә тускар арат:

– Мини җирһл соньн биш. Би такасин ардас аңһучлхла, – күн мини ардас аңһучлна. Такас нег бәәдлтә, – күн нег бәәдлтә. Тегәд җирһлм мини соньн биш. Болв чи нанла бооца бүрдәсн болхла, мини җирһл нарар герлтәд одх билә. Чини ишкдлчн олн миңһн ишкдл дундас таньх биләв. Күүнә ишкдл соңсхларн, би гүүһәд бултув. Чини ишкдл намаг көгҗм мет дуудх, – хорһдсн һазрасн һархв. Хәлә! Теегт болҗасн буудяг үзҗәнч? Би өдмг иддгов. Буудян толһа нанд керг уга. Цаһан буудята тег нанд юм келҗәхш. Тернь гейүртә! Болв чини толһан үсн алтн өңгтә. Чи намаг бооцана бүрдәлһнд дасхад хәлә, – ямаран сәәхн болх! Алтн буудя чини тускар нанд сана орулад бәәх билә. Салькнд шимлдсн буудян толһан әәг би дурлад чигн бәәхв …

Арат тагчград, бичкн хун-тәәҗиг уданд хәләҗәнә. Дәкәд келҗәнә:

– Буйн болтха … Намаг бооцана бүрдәлһнд дасхнчн!

Бичкн хун-тәәҗ хәрүһән өгчәнә:

– Дасхх биләв, болв цол уга. Үүрмүдән олҗ авх санатав, юм медх чигн санан бәәнә.

Арат келҗәнә:

– Бооца бүрдәсн юмиг медҗ болхмн. Әмтнд болхла, цагнь кезә чигн күрхш. Белн юман делгүрәс хулдҗ авна. Нәәҗнриг делгүрт хулдхш, тиигәд күүнд нәәҗнр хатяр. Чамд нәәҗ кергтә болхла, нанла бооца бүрдә!

Бичкн хун-тәәҗ сурҗана:

– Энүнә төлә юн кергтә?

– Тесвр кергтә. Альков! Тер ноһан деер сууһич. Э-э, тиигәд. Би чамаг нүднәннь булңгар хәләһәд бәәсв, чи болхла, тагчг бә. Үг керг уга. Зәрм үгмүд кү медлһнд харш болна. Тиигәд суухларн, өдр болһн өөрдәд сууһад бә.

Маңһдуртнь бичкн хун-тәәҗ ирсн һазртан ирнә. Өмәрән һарад сууна.



– Ирхләрн нег частан ир, яһад гихлә, үлгүрнь, чи дөрвн часла ирхлә, би һурвн часас авн байрта бәәнәв. Маңһдуртан улм байрта болхув. Дөрвн час болхла, би үүмәд, зовад бәәхв. Цагин үнн гидг тер! Оңдан цагла чи ирәд бәәхлә, мини зүркн орман оллго бәәх …

– Хуучн авъяс кергтә.

– Хуучн авъяс гисн юмби?

– Энчн бас мартгдсн юмн. Авъяс меднә: ямаран өдрмүднь, ямаран часнь. Үлгүрнь, мини аңһучнр пүрвә өдр хотна күүкдлә биилнә. Нанд болхла, пүрвә өдр – байрта өдр. Би амрад, һарад йовхларн, – үстә үзмин урһмл күртл күрнәв! Аңһучнр пүрвә өдрт биилго, дурлсн өдрт биилхлә, – нанд амр уга!

Тиигәд, бичкн хун-тәәҗ аратыг бооцанд бүрдәв.

Салх өдрнь ирв. Арат гейүрн:

– Чамаг санад уульхв.

– Чини гем, – бичкн хун тәәҗ келҗәнә. – Чамаг өвдкәхв гиҗ санандм уга; бооца бүрдә гиҗ чи эврән сурлач …

– Э, чик, – арат зөвшәрҗәнә.

– Болв, чи уульхич!

– Э, чик.

– Уульхла му болхий?

– Уга, – арат бурушаҗана. – Нанд – сән. Алтн буудян тускар ю келсим тодлн бә.

Тагчг бәәҗәһәд:

– Садт одад, оошк цецгүдиг бас нег хәлә. Чи медхич – чини цецг делкәд һанцхн. Хәрү ирхләчн, би чамд нег нуувчан келсв. Тернь мини белг болтха.



Бичкн хун-тәәҗ цецгүдиг хәләхәр йовна.

Тәәҗ цецгүдт келҗәнә:

– Тадн мини цецглә әдл бишит. Күн таднла бооца бүрдәсн уга. Тадн күүнлә бооца бүрдәсн угат. Таднла әдл Арат билә. Зун миңһн аратын негн билә. Ода болхла мини нәәҗ болад, – делкәд негн болв.

Оошк цецгүд шуугад, хүв келдәд эд уга!

Бичкн хун-тәәҗ цааранднь келҗәнә:

– Тадн сәәхн болв чигн, – хооснт. Тадна төлә үкх дурн күрхш. Йирин күн келх: чини оошк цецг эднлә негн. Болв мини цецг таднас цуһараһастн үнтә. Яһад гихлә, эврә цецгән өрүн болһн би усар усллав. Яһад гихлә, эврә цецгән би шил бүркәһәр бүркләв. Халхвч хәәһәд, салькнас немр келәв. Эрвәкән күүк алад, хойр-һурвинь үлдәләв – эрвәкә һартха гиһәд, көдлмшинь келәв. Санан зовад бәәхләнь, бууляд бәәхләнь, тагчг бәәхләнь чигн соңсдг биләв. Цецг – мини.

Үгән төгсн, бичкн хун-тәәҗ хәрү арат тал одв.

Тәәҗ аратд:

– Сән бә …

– Сән бә, – арат келҗәнә. – Мини нуувч: һанцхн зүркн сәәхн үзнә. Нүдәрн икнь үзшгоч.

– Чини цецг чамд үнтә, тиигәд терүндән сүл өдрмүдән өгәд бәәввч.

– Тегәд би терүндән сүл өдрмүдән өгәд бәәҗв … – Бичкн хун-тәәҗ тер үгмүдән чееҗәр дасҗ авхар давтад бәәв.

– Әмтн үнниг мартчкв, – арат келҗәнә. – Зуг чи бичә март: бооца бүрдәсн әмтән харсад, чи хәрүһинь өгх зөвтәч. Эврә цецгән харсад хәрүһинь өгх зөвтәч.

– Цецгән харсад хәрүһинь өгх зөвтәв … – бичкн хун тәәҗ тер үгмүдән чееҗәр дасҗ авхар давтад бәәв.

Орчулснь УВШАН Альчан Иван
(Эклцнь 78-ч; 82-ч; 86-ч; 94-95-ч; 98-99-ч тойгудт.
Цааранднь барлгдхмн)

ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘЖ

Антуан Де Сент-Экзюпери

22-ч бөлг

Бичкн хун-тәәж:
– Менд?
Хаалһч:
– Менд.
Бичкн хун-тәәж сурҗана:
– Ю кежәнч?
Хаалһч:
– Кү йилһҗәнәв. Миңһәд улс поездар йовулув – нег поезд иигәрән, нег поезд тиигәрән.
Терзәрн гилв-далв гисн шулун поезд давад одв. Хаалһчин бичкн гер чичрәд одв.
Бичкн хун-тәәж алң болад:
– Альдаран адһҗ йовхмб? Юуһинь хәәж йовцхана?
– Машич, – тер чигн медхш.
Иигәрән йовсн поезд, тиигәрән хәргәд йовад одв.
Бичкн хун-тәәж сурҗана:
– Одак улс хәрү йовжану?
– Уга, энчн оңдан. Энчн зәрүд поезд.
– Йовсн һазрнь сән боллго, хәрү йовж йовну?
Хаалһч:
– Мадн эс бәәсн һазр – сән.
Дәкәд нег гилв-далв гисн шулун поезд йовад одв.
Бичкн хун-тәәж:
– Энчн өмнь йовсн поездыг күцх бәәдлтә!
– Күцхәр бәәхш, – Хаалһч цәәлһҗәнә. – Эднчн унтад кевтнә, эс гиж эвшәһәд сууна. Бичкдүд болхла хамрарн терзин шил шахад юм хәләнә.
Бичкн хун-тәәж арһул:
– Юуһан хәәсн бичкдүд меднә. Бүкл өдр наадһа наадад, тернь әңкр болад, булалдхла – ууляд …
Хаалһч:
– Теднә хөв тиим.

23-ч бөлг

Бичкн хун-тәәж:
– Менд?
Хулдач:
– Менд.
Хулдач шин, ундин хәрүлдг товч-эм хулдҗана. Нег тиим эм уухла, – долан хонгт ус уушгоч.
Бичкн хун-тәәж хулдачас сурҗана:
– Эднән яһад хулдҗанчи?
Хулдач байртаһар:
– Мини эмәс цагин әрвлгднә. Тоолдг улс келнә, – долан хонгт тәвн һурвн минут әрвлх һардг чигн.
– Тер әрвлһ кесн тәвн һурвн минутд ю кехмб?
– Ю болвчн ке.
Бичкн хун-тәәж дотран: нанд сул тәвн һурвн минут бәәсн болхла, би йирдән булг тал одх билəв …

24-ч бөлг

Нисклм эвдрәд, дола хонв. Хулдачин туск келвр соңсад, сүүлиннь нег зальгц усан уучкув.
– Э-э, – Бичкн хун-тәәжд келҗәнәв, – чини келвр соңса бәәж, нисклән ясад угав, усм чилв. Чини келвр әдл булгиг бәәхнь яһна, одад, ус ууһад, хөвтә күн болх билəв.
– Нанла үүрлсн арат …
– Сәәхн иньгм минь, чини арат нанд керг уга!
- Яһад?
- Яһад гихлә усн уга болад, чи үкн гиҗәнәч …
Нанд үгмүдин ниицән медгдлго бәәнә.
Тәәж цаарандһь келҗәнә:
– Нанд тиим нәәж бәәсн болхнь яһна, – терүнә төлә үкв чигн харм биш. Аратла үүрлсндән байрта бәәнәв …
«Ямаран ик әәмшг бәәхнь медҗәхш.



Харһна гисиг, ундасна гисиг медәд уга. Нег нарна толян бәәхлә, – амрад бәәнә … »
Эн үгмүдән келсн угав, – дотран санув. Болв, бичкн хун-тәәж намаг хәләчкәд, келҗәнә:
– Би бас ундасчанав … Йовий, худг хәй …
Би хойр һарарн заңһҗанав, – альд элстә көдәд худг бәәдв? Болв, хоюрн йоввидн.
Зөвәр уданд, тагчгар, әрә живәд йоввидн. Бүрүл болад, одд һарчана. Ундасад, ухам үүмәд, одд зүүднд орсн болна. Бичкн хун-тәәж келсн үгмүд нанд сангдад:
– Чи болхла, ундасна гидг юм медвч? – Тәәжәс сурҗанав.
Тәәж хәрүһән өглго, йирин келҗәнә:
– Усн зүркнд кергтә болна …
Би медсн угав. Тагчг йовнав. Ки сурад керг уга. Тәәж цуцрҗ. Элсн деер сууҗана. Өөрнь суувв. Үг келлго бәәҗәһәд:
– Одд сәәхн, теднә өөр нег һарагд цецг бәәнә, эндәс үзгдхш …
Би сарар герлтсн элс хәләһәд, келүв:
– Э, чик.
– Элстә көдә басл сәәхн … – Тәәҗин немр үг.
Терһь үнн. Элсн нанд таасгддг билә. Өндр элсн деер суунач. Нег юмн үзгдхш. Нег юмн соңсгдхш. Көдән тагчг – герлтсн мет …
– Яһад элстә көдә сәәхн болҗ медгднә? Яһад гихлә, элснә дор – киитн булгуд …
Би өврәд бәәвүв. Юунас авн элсн герлттгинь генткн би медүв. Бичкндән би хуучн, кезәңк герт бәәләв, – улс дунд соңсхвр йовдг билә – тер герт зөөр бәәхмб гиһәд күн олсн уга, күн хәәсн чигн уга билә. Болв зөөртә гер авлхин нер зүүлә. Эврәнь зүркндән нуувчан бәәлһлә …
– Э, – келҗәнәв. – Гер болтха, одд, көдә – теднә сәәхн нуувчинь нүдәр хәләж болшго.
Бичкн тәәж зөвшәрҗәнә:
Мини нәәж аратла нег үгтә болсндчн байрлҗанав.
Бичкн хун-тәәж унтв. Һар деерән авад, би цаарандһь йовв. Күүрг юм авч йовсн кевтә, седклм зовад йовнав. Хәләхнь, һазр деер энүнәс күүрг юмн уга гиж сангдла. Сарин герлд үзгдсн цәәвр маңнань, сормснь, салькар наадсн алтн үснь – үзл болҗ медгдлә. Ик юминь нүдәрн үзж болшго …
Әрә секәтә урлнь инәмсклҗәсинь үзчкәд, би дотран санҗанав: унтсн бичкн хун тәәҗин үнн чик бәәлһн – цецгт, оошк цецгин дүрин седклд бәәдг. Тер дүрнь дотрасн герлтҗәнә, шамин герл мет, унтсн бийнь … Күүргәс күүргинь ода иржҗ медҗәнәв. Һалта шамиг хадһлх кергтә: салькна хүрүлһн унтраһад чигн бәәх …
Тиигәд би ухалад йовлав … Өрүнднь худгт күрв.

25-ч бөлг

– Шулун поездд улс суулдна. Юуһан хәәснь медхш, – Бичкн хун-тәәж келҗәнә. – Тиигәд, амрлһан медлго, иигәрән гүүлднә, тиигәрән гүүлднә …
Деернь, саналдад:
– Тернь – ки …
Мана худг Сахарин олн худгла әдл биш бәәж. Олн худгуд – элстә нүкн. Мана болхла – йоста худг. Иим худгин өөр хотн бәәх зөвтә. Хотн уга, – зүүдн бәәдлтә гиж санҗанав.
Бичкн хун-тәәжд келҗәнәв:
– Акад юмб, – күн бел кечкч: заңһ, суулһ, деесн …
Би келүв:
– Олхш.
– Хәәсн юман негхн цецгәһәр олж болхмн, нег зальгц усар …
– Э, тиим, – гиҗәнәв.
Бичкн хун-тәәж келв:
– Болв нүдн үзшго. Зүркәрн хәәх кергтә.
Усан уувв. Әмсхлм гиигрәд одв. Элсн өрүһәр әмтәхн балин алтн өңгтә болна. Терүг үзсн би – байртав. Яһад би гейүрх билəв? …
Өөрм сууҗаһад, бичкн хун-тәәж келҗәнә:
– Үгән даах зөвтәч.
– Ямаран үг?
– Мини төлгд шөрг кеж өгнәв, – гиһәд, үгән өгләч. Эврәнь цецгән би харсх зөвтәв.
Би хавтхасн зургуд һарһҗанав. Бичкн хун-тәәж теднән хәләһәд, инәҗәнә:
– Чини баобаб хавстна бәәдлтә …
Эврәнь баобабарн омг авчалав!
– Аратын хойр чикн болхла, йоста хойр өвр! Тиигчкәд, ут!
Дәкн инәҗәнә.
– Чини инәднд зөв уга. Би зурач бишв. Бичкндән моһаг зурхас биший.
Тәәж намаг эвлҗәнә:
– Учр уга. Бичкдүд медәд бәәх.



Бичкн хун-тәәж инәһәд, деесләсн бәрәд, заңһан өкәлһҗәнә. Салькн угад зеврҗәсн заңһ генткн ду һарчана.
– Соңсчанчи? – Тәәҗин үг. – Мадн худгиг серүлвидн, – дуулҗана …
Тәәжиг цуцрх гиһәд әәҗәләв.
Келҗәнәв:
– Би эврән ус утхнав, чини чидл күршго.
Дүүрң суулһта усиг худгин чолун ирмәгд тәвҗәнәв. Чикндм заңгин дун дуулсн, суулһд усна дольган дольгалсн, терүнә дольганд нарна толь наадсн, – хужр болад бәәнә …
Бичкн хун-тәәж:
– Эн уснас түрүләд балһсн болхнь. Нанд өгич …
Юуһинь хәәҗәсинь би медүв!
Суулһан өргәд, урлднь күргәд уулһҗанав. Нүдән аняд уужана. Эн – юмнас сәәхн ундын, хотын нәр. Йирин усн биш билә. Оддын хаалһас үүдәсн, заңгин дуунас әмлдсн, хойр һаринм белг. Зүркнә белг. Намаг бичкнд, Төрлһнә өдрт (Рождество) гегәрлсн белгүд: шин җилин һацурин хорһн шам, көгҗмин зевсгин ут дун, күүнә сәәхн инәмсклһн…
Бичкн хун-тәәж:
– Чини һарагд күн нег садт тавн миңһн цецг урһана, болв хәәсн юман олхш …
Шөргинь зурад, тәәжд өгүв. Зүркнд минь харм болад одв.
– Чи юм ухалад, ухалсан нанд келҗәхшч …
Тагчг.
– Маңдур тана һазрт тусад, би җил болҗанав, – тагчг бәәҗәнә. Келҗәнә: – Энд, өөрхнд унлав .... – Улаҗана.
Дәкәд седклнм санан зовад бәәнә. Сурҗанав.
– Долан хонг хооран, маднла таньлдсн өдрт, чи кергтә болад энд, миңһн дуунад, күүнә бәәдг гер уга һазрт йовҗмч. Унсн һазртан ирж йовҗмч …
Бичкн хун-тәәж улм улаҗана.
Би арһулхн немҗәнәв:
– Җил давсн болҗану?
Тәәж улаһад бәәнә. Нег чигн сурврт хәрүһинь өгсн уга, болв уласн темдг «э» гисн әдлий?
– Төвкнүн уга бәәнәв … – намаг экләд үгән келҗәтл:
– Көдлмшән экл. Нискдән од. Би чамаг энд күләнәв. Маңһдур асхн ирхән бичә март …
Зүркм амрсн уга. Аратыг санад, ухалҗанав: бийән бооцанд орулад, хөөннь ууляд чигн бәәх.

Орчулснь УВШАН Альчан Иван
(Эклцнь 78-ч, 82-ч, 86-ч, 94-95-ч, 98-99-ч, 107-108-ч тойгудт. Цаарандһь барлгдхмн)

ТҮҮК-ТУУЛЬ

БИЧКН ХУН-ТӘӘҖ

Антуан Де Сент-Экзюпери

26-ч бөлг

Худгин өөр, кезәнә эвдрсн чолун эрс кевтнә. Маңһдуртнь, көдлмшән кечкәд, игәрән ирхләм, бичкн хун-тәәҗ көлән унҗулсн эрс деер сууна. Дууһинь соңсчанав:

– Тодлҗанчи? – келҗәнә. – Мана харһлт энд болсн уга билә …

Ишкмлән чаңһаҗанав. Эрсин өөр дәкҗ кү үзсн угав – нүдәрн чигн, чикәрн чигн. Болв, бичкн хун-тәәҗ кенд болхв, үгән келәд бәәнә:

– Э, тиим. Элсн деер мини орм үзхч. Тиигхлә, күлә. Эндр асхн би тиигәрән ирхв.

Эрс күртл хөр һар ишкм үлдҗәнә, болв кү үзәд угав.

Түрд гиҗәһәд, бичкн хун-тәәҗ сурҗана:

– Чамд йовсн хорн күчтәй? Удан би зовхв?

Би зогсув. Зүркм менрәд бәәнә, болв, нанд ода күртл юмн медгдҗәхш.

Тәәҗ келҗәнә:

– Ода йов. Дорагшан һәрәдхәр бәәнәв.

Дорагшан хәләҗәнәв. Әәһәд, чичрәд одув! Эрсин захд моһа тохшрад кевтнә. Терүнә хорн күүг өрәл минутин дотр алчкх.

Хавтхасн пистүль уудлн бәәҗ, моһа тал гүүҗ йовнав, болв, гүүсн гүүлһм соңсад моһа, элсн деегүр тошад, чолун заагар орад уга болв. Эрсүр гүүһәд ирүв. Мөр болҗ! Тәәҗиг һарарн хавлад авв. Чирәнь – цаснас цаһан.

Би хәәкрҗәнәв:

– Ода ямаран санан чини толһадчн орна? Юн учрар моһала күүндх дурнчн күрв? Алтн альчуринь тәәлҗәнәв. Маңнаһинь усар норһад, ус уулһҗанав. Дәкҗ юм сурҗахшв. Намаг хәлән күзүһим тeврҗәнә. Зүркнәнь цоксн цоклһн – шавтсн шовуна зүркн мет цокчана.

Келҗәнә:

– Нисклән ясад авснчнь би байрта бәәнәв. Ода – хәрхч …

– Альдас медвч?!

Нисклән кев гиҗ, нәәҗдән ода келхәр седҗәләв.

Хәрү өглго, йиринәр келҗәнә:

– Би бас эндр хәрхв.

Дәкәд, гейүрн:

– Хаалһнь хол … йир күнд …

Ма хойрин күүндвр, бәәсн бәәдл акад болчкад, зүүдн болҗ медгднә. Бичкн хун тәәҗән теврҗәнәв, чаңһар теврҗәнәв, болв, мини сананасм тер намас һульдрад, хааляд йовҗана. Йорал уга улм сорад, гихм, авчана …

Уха ухалад холагшан хәләҗәнә.

– Чини төлг нанд үлдх. Төлгин яршг. Шөрг …

Гейүрн, әрә инәмсклҗәнә.

Би уданд күләвүв. Ухандан орсн кевтә, амрад кииһән авчанав.

– Чи, бичкн көвүн, әәвч …

Әәлго яах билә! Болв, тәәҗ арһулхн инәҗәнә:

– Эндр асхн би энүнәс икәр әәхв …

Дәкәд мөстә санан мини зүркм киитрүләд, юмн болх гиһәд генүләд бәәнә. Инәдинь дәкҗ соңсшговидн? Көвүнә инәдн – бульглсн булг.

– Чини инәдиг бас нег соңсх биләв …

Болв, келҗәнә:

– Эндр җил болҗана. Мини одн, унсн орм деерм, сәәхн чик зогсхмн …

– Үүрм, эн цугнь, – моһа, однла харһлт – му зүүдн эсий?

Хәрүһән өгҗәхш.

– Ик юмн нүдәр үзгдшго … – келҗәнә.

– Э, тиим …

– Цецглһ әдл. Хол однд чини цецг цецгәрнә, чи сөөһәр теңгр хәләнәч. Цуг одд цецгәрнә.

– Э, тиим …

– Уснла әдл. Элстә көдәд чи мини ундм хәрүлләч. Тер уусн усм көгҗм болҗ айслла. Учрнь – заң деесн хойр. Тодлҗанч? Усн әмтәхн билә …

– Э, тиим …

– Сөөдән одд хәләхич. Мини одн бичкн, одан үзүлҗ чадшгов. Тернь чигн чик. Чамд болхла – олн одна негн. Одд хәләхдән дуртач … Цугтан чини нәәҗнр болтха. Дәкәд чамд нег белг белглнәв.

Келчкәд инәҗәнә.

– Ю-у, көөрк, көөрк! Инәхләчн – басл байрлдув!

Энчн – мини белг … Энчн – уснла әдл …

– Юн учрар?

– Күн болһнд эврә одн. Зуульч күүнд – негн, хаалһинь үзүлнә. Талын улст – бичкн шам. Номтнрт болхла, – күсл кех көдлмш. Мини керг кесн күүнд – алтн. Цуг улст одд – келн уга. Чини одд болхла, – despite …

– Сөөһәр одд хәләхлә, нег однд би бәәнәв, инәҗәнәв. Чини чикнд цуг одд инәҗәнә гиһәд соңсгдх. Чини одд инәҗ чадна!

Келчкәд инәҗәнә.

– Сүүләрн – санамрлһн ирнә. Намаг таньсндан байрлхч. Чи мини үүр. Үүрләһән инәхәр седхч. Терзән секәд инәхч. Нәәҗнр үзәд, инәҗәснь соңсад алң болх. Теднд келхич: «Э, э, од үзхләрн, инәдүв!». Тедн чамаг һәрһлҗәнә гих. Иим чамла хар шог наачанав …

Дәкәд инәҗәнә:

– Оддын ормд дала таҗгнур хәрсн болна …

Инәҗәнә. Дәкәд невчк, төвкнәд:

– Чи … эн сө … бичә ир.

– Би чамаг хайшгов.

Оңдан юм сансн болна.

– Меджәнч … Моһа … Чамаг моһа хазхла яахвч? … Моһас хар саната. Кү хазхларн амрад бәәдм.

– Би чамаг хайшгов.

Невчк төвкнәд:

– Үннән келхлә, хойр күүнд хорнь күршго …

Тер сө яһҗ йовсинь медсн угав. Тагчгар. Гүүһәд күцхлә, мана күн шулун, негәр таслгч ишкмәрн йовҗ йовна.

– А, чивч? …

Һарм авчана. Болв, юмн бийнь үүмүләд бәәнә.

– Намаг дахсн ки. Намаг хәләхд зовлңта болх. Үкчәнә гиҗ санхч, тернь тиим биш …

Би үг келҗәхшв.

– Мини одн хол, медҗәнч? … Мини цогцм дегд күнд. Авч чадшгов.

Тагчг бәәнәв.

– Келхд, хуучн һазрас һарсн мет. Гейүрхд юмн уга …

Тагчг бәәнәв.

Невчк зөргнь баһрад, тәәҗ:

– Саллһн гем уга болх. Би бас одд хәләхв. Цуг одд хуучн худг мет, дуута заңта … Одн болһн нанд ус өгх …

Тагчг бәәнәв.

– Соңсч намаг, бидн ямаран шогта! Чамд тавн зун сай таҗгнур бәәх, нанд болхла тавн зун сай булг …

Генткн тагчг болв, юнгад гихлә – уульҗана.

– Ормдан ирвидн. Би сүүлин нег ишкмлән эврән кесүв.

Әәмшг орад, элсн деер сууҗана.

Дәкәд тер келҗәнә:

– Медҗәнч … мини цецг … би терүнә җирһлин харсач. Басл үнн! Цаһан седклтә! Дөрвн үзүртә зүн бәәхәс биш, нань юмн уга. Делкәд харсдг күн уга.

Би бас суувв, яһад гихлә, хойр көлм унҗ одв.

Тәәҗ келҗәнә:

– Нә … болв …

Нег агчмд бәәҗәһәд, босчана. Негхн ишкмән кев. Би болхла, ормасн көндрсн угав.

Һал цәклсн мет көлиннь өөр нег юмн гилв-далв гиһәд одв. Кииһән авлго, ду һарлго, көндрлго зогсчасн көвүн, арһул унад одв. Чавчксн модн мет, ә угаһар, – элсн цуг әәсиг унтрану эсий?

27-ч бөлг

… Тер цагасн авн зурһан җил давв … Би күүнд энүнә тускар келәд угав. Гертән ирхләм, намаг әмд, шав уга үзсндән мини үүрмүд байрта. Гейүртә бәәсн бийнь, үүрмүдтән келҗәнәв:

– Невчк цуцрв …

Бичкн-бичкнәр төвкнәд ирүв. Йосндан биш … Болв, медҗәнәв: Бичкн хун-тәәҗ одндан күрч, яһад гихлә, элсн деер цогцнь олсн угав. Цогцнь дегд күнд биш билә.

Сөөһәр одд соңсдв. Тавн зун сай таҗгнурмуд … Аальта юмн! Бичкн хөөнә шөрг зурхларн, бүсинь зурхан мартҗв! Бүс угаһар тәәҗ шөргән төлгт өмскҗ чадшго. Бийән сурҗанав: тер



һарагт юн болҗадг болхви? Хөн цецгиг идчксн болхий?

Дәкәд келнәв: уга, уга! Бичкн хун-тәәҗ сөөдән цецгиг шил бүркәһәр бүркәслдг болх, хөөһән хәләдг болх …

Тиигхлә би хөвтәв. Цуг одд арһул инәлднә.

Хая-хая бийдән келдүв: чи бәәҗ-бәәҗәһәд зүүлнәч … Тиигхлә, юн болвчн болна! Нег асхн шил бүркәсн мартчксн болх, эс гиҗ хөн хашаһасн һарад йовҗ одсн болх … Тиигхлә, таҗгнурмуд уульлдна …

Эн тоот тууляр цәәлһдшго, ухаһар ухалгдшго юмн. Тадн дотр бичкн хун тәәҗд дуран өгсн улс бәәхмн. Делкә



оңданар медгднә. Юн учрар, яһад гихлә, нерн уга нег һарагт хөн, маднд үзгдәд уга хөн, мана медәд уга цецгиг идчкх. Теегүр хәләтн. Бийәсн суртн: тер цецг әмд йовну аль угай? Бичкн төлг цецгиг идчксн болхий?

Юмн оңданар хүврх, – үзхт …

Нег чигн күн, кезә чигн, эн соңсн юмиг ямаран үнтәһинь медшго!

Эн делкәд туульнь сәәхн болчкад, гейүртә гисн ормта. Элстә көдән бичкн үзл би нег халхднь зурув. Тадниг оньган өгәд, сәәнәр хәләтхә гиһәд, зурлав. Энд бичкн хун-тәәҗ мана һазрт буула. Буучкад, бәәҗәһәд – илв мет хәрлә …

Оньган өгәд хәләтн, эн һазриг таньтн, энтн Африк, элстә көдә. Эн һазрарн йовхларн, буйн болтха, бичә адһтн, эн одна дор тогтнтн! Нег бичкн, алтн үстә көвүн танур өөрдхлә, җиңнсн инәдәрн инәхлә, өгсн сурврмудтн хәрү эс өгхлә, – юн күүһинь медәд орктн! Тиигхлә – танас икәр сурҗанав! – мини һундлм герлтә санаһар төвкнүләд орктн. Тер – ирв гиһәд, бичгәр нанд дамҗулад орктн.

* * *

Орчулснь УВШАН Альчан Иван,
(Чилгчнь. Эклцнь 78-ч; 82-ч; 86-ч; 94-95-ч; 98-99-ч; 107-108-ч; 111-112-ч тойгудт)